

Pełne światło rzuci na te sprawy Nowy Testament, który wezwie chrześcijanina, by swoje cierpienia łączyć z krzyżem Jezusa Chrystusa, gdyż na tej drodze najpewniej dojdzie do zmartwychwstania i chwały. Najlepiej ilustrują to dwa teksty św. Pawła: „Sądzę bowiem, że cierpień terażniejszych nie można stawiać na równi z chwałą, która ma się w nas objawić” (Rz 8, 18) i: „Teraz raduję się w cierpieniach za was i ze swej strony w moim ciele dopełniam braki udreń Chrystusa dla dobra Jego ciała, którym jest Kościół” (Kol 1, 24).

Kraków-Tarnów

KS. TADEUSZ BRZEGOWY

ks. Zdzisław Małecki

SOTERIOLOGICZNE ROZUMIENIE DZIEŁA STWORZENIA W KSIĘDZE DEUTEROIZAJASZA

1. Dzieło stworzenia przez Boga całego kosmosu na czele z człowiekiem stworzonym na obraz i podobieństwo Boże, stanowi jeden z centralnych tematów Starego Testamentu. Wiara w dzieło stworzenia Jahwe w Starym Testamencie, występuje w ścisłym związku z wiarą w zbawienie. Można więc mówić o „soteriologicznym rozumieniu” dzieła stworzenia¹. Przekonanie takie opiera się na studium tekstów mówiących o stworzeniu i Jahwe jako Stworzycielu². Widać to szczególnie w tekstach hymnicznych³. G. von Rad⁴ zestawił teksty psalmów i ukazał strukturę ich wypowiedzi o wierze. Teksty te łączą wypowiedzi o wierze z wypowiedziami o stworzeniu. Również w Księdze Deuteroizajasza te dwa tematy są ze sobą związane. G. von Rad wskazuje na podobieństwo tematów w Psalmach i w Księdze Deuteroizajasza. U Deuteroizajasza wypowiedzi o stworzeniu jest bardzo dużo i jest to jedyne miejsce w Starym Testamencie, gdzie poza opisem stworzenia

¹ O. KAISER, *Einleitung in das AT*, Gütersloh 1978, 48.

² M. BIC, *Vom Geheimnis und Wunder der Schöpfung – Eine Auslegung von I Mose 1-3*, Neukirchen 1959, 31.

³ A. POHL, *Der Schöpfungshymus der Bibel*, „Stimmen der Zeit” 1963 (1958-1959), s. 252-266.

⁴ G. VON RAD, *Das theologische-Problem des alttestamentlichen Glaubens*, BZAW 66 (1936), s. 138-147.

w Księdze Rodzaju, takie wypowiedzi przedstawione są jako część większej zamkniętej teologicznej koncepcji. J. Begrich¹, ważny komentator Księgi Deuteroizajasza, wskazywał, że Duterioizajasz w swoim orędziu głosił w istotnych punktach wiarę stworzenia. Według niego orędzie Deuteroizajasza oparte jest na tradycji hymnicznej, szczególnie w wypowiedziach o stworzeniu. Widać w nich aluzje do walki Jahwe z chaosem (Iz 51, 9) i z otchłanią – techom (Iz 51, 10, 15), z naporem morza (Iz 44, 27; 50, 2), albo przedstawienie Stwórcy jako rzemieślnika, który rozciągnął niebo (Iz 40, 22; 42, 5; 44, 24; 45, 12; 48, 13; 51, 13) i położył fundamenty ziemi (Iz 42, 5; 44, 24; 48, 13; 51, 13), ukształtował ją i ukończył (Iz 45, 18)².

2. Wypowiedzi o Jahwe Stwórcy występują w formie participium³. W Psalmach participialne wypowiedzi występują samodzielnie, tworzą one właściwe treści Psalmów, sławią Jahwe i mówią o Bogu w trzeciej osobie. U Deuteroizajasza są to participialne wypowiedzi Jahwe o samym sobie⁴. Szczególne miejsce stanowi tekst Iz 44, 24-28, gdzie po wprowadzeniu do mowy Jahwe, do końca występuje forma participium.

Również w tekstach, gdzie Jahwe mówi w trzeciej osobie, występuje participium, ale są one prawie zawsze częściami formuł wprowadzających do mowy Jahwe, której podstawowa forma brzmi – „koh amar Jahwe – tak mówi Jahwe”. W mowach dyskusyjnych Jahwe mówi w trzeciej osobie⁵. Z następującej wypowiedzi o stworzeniu w Księdze Deuteroizajasza spotykamy w mowach dyskusyjnych i wyroczeniach zbawczych.

3. W mowach dyskusyjnych prorok przedstawia sytuację gminy izraelskiej w niewoli, której głosił wiarę w stworzenie⁶. Omówimy

¹ J. BEGRICH, *Studien zu Deuteriosesaja*, BWANT 25 (1938).

² K. EBERLEIN, *Gott der Schöpfer – Israels Gott. Eine exegetisch hermeneutische Studie zur theologische Funktion alttestamentlicher Schöpfungsaussagen*, Frankfurt am Main-Bern-New York 1986 (*Beiträge zur Erforschung des Alten Testaments und des Antik Judentums* 5).

³ H. J. HERMISSON, *Jakob und Zion, Schöpfung und Heil. Zur Einheit der Theologie Deuteriosesajas*, ZdZ 11 (1990), s. 262-168.

⁴ W. ZIMMERLI, *Ich bin Jahwe*, [w:] *Gottes Offenbarung: Gesammelte Aufsätze* (ThB 19), München 1963, 11-40.

⁵ K. ELLIGER, *Ich bin der Herr – euer Gott*, [w:] *Theologie als Glaubenwagnis* 1954, 9-34, Hamburg

⁶ H. J. HERMISSON, *Diskussionsworte bei Deuteriosesaja*, Ev Th 31 (1971), s. 655-680.

najpierw tekst Iz 40, 18-20. 25. Chodzi tu o spór Jahwe z bożkami pogańskimi:

„Do kogóż to porównacie Boga
i jaki obraz zastosujecie do niego?
Ludwisarz odlewa posąg
a złotnik powleka go złotem
i srebrne łańcuszki wykuwa.
Pomagają sobie jeden drugiemu
i mówią nawzajem do siebie: śmiało”
Ludwisarz zachęca złotnika,
a wygładzający młotem – tego co kuje na kowadle:
ocenia sprawnie: „W porządku”
i umacnia gwoździami „posąg”,
żeby się nie zachwiał.
Kogo nie stać na taką ofiarę,
wybiera drzewo nie próchniejące,
stara się o biegłego rzeźbiarza,
żeby trwały posąg wystawić.” (Iz 40, 18-20).
„Z kimże byście mogli Mnie porównać,
tak, żeby Mi dorównał – mówi Święty.” (Iz 40, 25).

Obrazowi rzemieślnika wyrabiającymi bożki przeciwstawiony jest Jahwe – Stwórca wszystkiego. Najważniejszym momentem jest tu pytanie w. 26:

„Podnieście oczy w górę
i patrzcie: kto stworzył te (gwiazdy)?
Ten, który w szykach prowadzi ich wojsko,
wszystkie je woła po imieniu.
Spod takiej potęgi i olbrzymiej siły
nikt się nie uchyli” (Iz 40, 26).

Jako odpowiedź na to przychodzą słowa dyskusyjne. Nie ma tu wniosku, że Jahwe jest partnerem bożków. Przedmiotem dyskusji jest tylko moc stwórcza Jahwe. Mowa dyskusyjna jest podstawą do dalszego wnioskowania. W mowie dyskusyjnej Iz 44, 24-28 mającej charakter hymniczny przedstawione jest działanie Jahwe w dziejach świata i Izraela:

„Tak mówi Pan, twój Odkupiciel,
Twórca twój jeszcze w łonie matki:
Jam jest Pan, uczyniłem wszystko.

„Sam rozpiąłem niebios,
rozpostarłem ziemię, a któż był ze Mną?
Jam jest ten, który niweczy znaki wróżów
i wykazuje głupotę wieszczków,
wstecz odrzuca mędrców
i wiedzę ich czyni głupstwem,
potwierdza mowę swojego sługi
i spełnia radę swoich wysłanników.
To Ja mówię Jeruzalem: «Będziesz zaludniona»,
i miastom judzkim: «Będziecie odbudowane».
Ja podniosę je z ruin.
To Ja mówię otchłani wód: «Wyschnij».
i wysuszam twoje rzeki.
Ja mówię o Cyrusie: «Mój pasterz»,
i spełni on wszystkie Moje pragnienia,
mówiąc do Jeruzalem: «Niech cię odbudują»
i do świątyni: «Wznies się z fundamentów»” (Iz 44, 24-28).

Stwórcze działanie Jahwe występuje tu obok zbawczych zapowiedzi odbudowania miasta i świątyni oraz powołania Cyrusa, który realizuje zbawcze zamiary Jahwe wobec swego ludu.

Podobne myśli przedstawia mający hymniczny charakter Psalm 136. W pierwszej części (ww. 5-9) przedstawia stwórcze dzieła Jahwe, a w drugiej (ww. 10-22) przedstawia dzieła Jahwe w dziejach narodu izraelskiego od wyjścia z Egiptu do zdobycia Kanaanu. Psalm wielbi dzieła Jahwe od stworzenia kosmosu do opieki nad Izraelem od wyjścia z Egiptu do zdobycia ziemi obiecanej i jej podziału. Inaczej jest w Iz 44, 24nn. Po przypomnieniu stwórczych dzieł Jahwe, tekst przypomina działanie Jahwe w historii aż do czasu obecnego (w. 26), powołuje Cyrusa i obiecuje odbudować Jeruzalem.

W mowie dyskusyjnej czytamy, że Jahwe kieruje współczesnymi wydarzeniami i zapowiada przyszłe zbawienie przez powołanie się na Jego stwórcze działanie. Wiara w stwórcze działanie Jahwe jest aktualizowana i głoszona jako orędzie zbawczego działania Boga.

Podobne treści przedstawiają inne mowy dyskusyjne. Wskazują one obecne i przyszłe działanie Jahwe. W Iz 40, 27-31 Jahwe zapowiada swoją pomoc dla wygnańców. Iz 40, 12-17 i 21-24 mówi o wierze w Jahwe Stwórcę na przykładzie dziejów ludów świata i ich potęg

gi, która upada na przestrzeni dziejów. W Iz 45, 9-13 i 48, 12-15 czytamy o powołaniu Cyrusa i kierowaniu dziejami świata.

Mowy dyskusyjne przedstawiają wiarę w stwórcze dzieło Jahwe i Jego działanie zbawcze. Wiara w stwórcze działanie Boga była częścią prorockiego orędzia, wyrosłego w tradycji wiary w społeczności izraelskich wygnańców. W wyroczni zbawczej ukazuje się jeszcze inna forma aktualizowania hymnicznej tradycji o Jahwe – Stwórcy. W Iz 43, 1 czytamy: „koh amar Jahwe – tak mówi Jahwe” rozwinięte przez dwa particippia z końcówką drugiej osoby połączone z imieniem mówiącego: „Ale teraz Pan tak mówi Pan, Stworzyciel twój, Jakubie i Twórca twój, o Izraelu” i dodaje: „Nie lękaj się, bo cię wykupiłem, wezwałem cię po imieniu, tyś moim”. Jest to wyrocznia zbawcza obiecuje pomoc w powrocie do kraju. Hymniczne wysławianie Jahwe – Stwórcy w połączeniu z zapowiedzią zbawczą, tu się różni.

Tekst nie mówi tutaj o stwórcy świata, ale o Stwórcy Izraela. Chodzi tu nie tyle o podkreślenie faktu, że Jahwe jest Stwórcą świata i Izraela, ile stwierdzenie, że Jahwe będzie się opiekował Izraelem, będzie jego Zbawcą, Jahwe jest Twórcą Izraela – On stworzył swój lud i jest mu wierny w drodze do zbawienia. Ukazuje to wyrocznia zbawcza w Iz 54, 4-6:

„Nie lękaj się, bo już się nie zawstydzisz,
nie wstydz się, bo już nie doznasz pohańbienia.
Raczej zapomnisz o wstydzie twej młodości.
I nie wspomnisz już hańby twego wdowieństwa.
Bo małżonkiem twoim jest twój Stworzyciel,
któremu na imię – Święty Izraela,
nazywają go Bogiem całej ziemi.
Zaiste, jak niewiastę porzuconą
i zgnębioną na duchu, wezwał cię Pan.

I jakby do porzuconej żony młodości – mówi twój Bóg” (Iz 54, 4-6).

Jahwe obiecuje, że nie zapomni swego ludu, bo jest ściśle z nim związany. Prorok porównuje tę więź Boga ze swoim ludem do więzi małżeńskiej: „Bo małżonkiem twoim jest twój Stworzyciel” (w. 5). Więzy tej nie można rozerwać.

Podobnie w innych miejscach wypowiedzi o Jahwe – Stwórcy połączone są z wypowiedziami o zbawczym działaniu Boga. W wyroczniach zbawczych występuje tu wyraźnie w mowach dyskusyjnych. Są to wypowiedzi nie o potędze Jahwe i Jego działaniu w historii, ale

obietnice pomocy i zbawienia. Najczęściej chodzi o wyzwolenie z niewoli, powrót do kraju i jego odbudowę¹.

Stało się to przez przyjęcie tradycji hymnicznej w prorockim orędziu Deuteroizajasza głoszenia wiary w stworzeniach. Prorok na pierwszym miejscu przedstawia stwórcze działanie Jahwe, jako wielkie czyny przeszłości w ścisłym związku z terażniejszością.

Prorok przedstawia zbawcze działanie Boga wobec swego ludu, chcąc wzbudzić u swoich słuchaczy wiarę w Boga Stwórcę świata i Zbawcę Izraela.

4. Dotychczasowy przegląd tekstów orędzia Deuteroizajasza pozwolił stwierdzić w tych tekstach istnienie pojęć – „wiara w stworzenie” i „wiara w zbawienie”. Należałoby teraz zastanowić się nad wewnętrznym stosunkiem między tymi pojęciami.

Przedstawimy tu najpierw charakterystyczne formy wprowadzające, w których użycie zwrotu – „koh amar Jahwe – tak mówi Jahwe”, jest rozszerzone participialnym orzeczeniem. W Iz 45, 18 na początku mowy dyskusyjnej mamy wypowiedzi o Jahwe Stwórcy: „Albowiem tak mówi Pan, Stworzyciel nieba, On Bóg, który ukształtował i wykończył ziemię, który ją mocno osadził, który nie stworzył jej bezładną, lecz przysposobił na mieszkanie. Ja jestem Pan i nie ma innego” (Iz 45, 18). Jest tu mowa o stworzeniu świata. Stanowi to podstawę do wypowiedzi o potędze Jahwe.

W Iz 43, 1 czytamy: „Ale teraz tak mówi Pan, stworzyciel twój, Jakubie, i Twórca twój, o Izraelu. Nie lękaj się, bo cię wykupiłem, wezwałem cię po imieniu, tyś moim”. Widać tu związek participium z przyrostkiem drugiej osoby, a więc zmiana wypowiedzi o Jahwe Stworzycielu. W wypowiedź Jahwe o zapewnieniu opieki nad Izraelem, włączona jest wypowiedź o stworzeniu. Już we wprowadzeniu zanika mowa o Jahwe Stwórcy, a przychodzi zapowiedź zbawcza – „twój Twórca od narodzenia, twój Wspomożyciel” (Iz 44, 2).

Wyraźniej widać to w Iz 44, 24. Jahwe nazywa się Odkupicielem – „twój Odkupiciel” (*goeleka*) i dalej „Twórca twój jeszcze w łonie matki” (*jocereka*) – widać tu nie tyle przejście, ale wypowiedź o stworzeniu i zapowiedź zbawczą są ze sobą złączone tak, że oba człony są zamienne. Nie jest to istotne następstwo wypowiedzi, gdyż obie stanowią jedną całość.

¹ Por. Iz 43, 1-7; 44, 1-5, 44, 21n; 51, 12-16; 54, 4-6.

W Iz 45, 18-21 po wprowadzeniu nie ma już mowy o Stwórcy, ale na bazie tej stwórczej wypowiedzi, przychodzi dyskusja o potędze Jahwe, działającego w historii.

Inaczej jest w Iz 43, 1-7 – po wprowadzeniu, na bazie stwórczej wypowiedzi rozwinię się zapowiedź zbawcza, Jahwe chce przyjąć wszystkie swoje dzieci: „Wszystkich, którzy noszą moje imię i których stworzyłem dla mojej chwały ukształtowałem ich i moim są dziełem” (Iz 43, 7).

Wyrażona jest tu wiara w stworzenie, jako uzasadnienie, że Jahwe nie może opuścić swojego ludu, który sobie uczynił. W wyrażeniu wiary stwórczej zawarta jest również zapowiedź zbawcza, ale obie są jakby jeszcze osobno. W Iz 44, 2-5 już we wprowadzeniu obie te myśli przenikają się. W następującej wyroczni zbawczej nie ma już żadnego podziału. Jahwe działa jako Zbawca, gdyż jest Stwórcą i czyni wszystko nowym. Bóg stwarza rzeczy teraz i nie ma mowy tylko przeszłości. Jahwe przygotowuje zbawienie swojemu ludowi. Jest tu pełne połączenie wypowiedzi stwórczej i zbawczej wiary. Jahwe jest stwórcą zbawienia, On je uczynił. „Niebiosa wysączone z góry sprawiedliwość i niech obłoki z deszczem ją wyleją! Niechże ziemia się otworzy, niechaj zbawienie wyda owoc i razem wszędzie sprawiedliwość” (Iz 45, 8). Podobnie czytamy w Iz 45, 7: „Ja tworzę światło i stwarzam ciemności, sprawiam pomyślność i stwarzam niedolę. Ja, Pan, czynię to wszystko”. Jest to jedno działanie Jahwe, który stwarza elementy kosmosu i tworzy historię.

5. Warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden moment. W mowach Jahwe, szczególnie w wyroczniach zbawczych, w opisie stosunku Jahwe do Izraela, występuje również słowo – „Stwórca”. Bliski stosunek Jahwe do Izraela wyrażony jest słowem „wybranie”. W Iz 42, 8-9 czytamy: „Ty zaś Izraelu mój sługo, Jakubie, którego wybrałem sobie, potomstwo Abrahama, mego przyjaciela. Ty którego pochwyciłem na krańcach ziemi, powołałem cię z jej stron najdalszych i rzekłem ci – służą moim jesteś, wybrałem cię, a nie odrzuciłem”.

Wyrażenia: „Jahwe uczynił Izraela” i Jahwe „go wybrał” występują paralelnie. Wyrocznia zbawcza w Iz 44, 1-5 ma podwójne wprowadzenie: najpierw wezwanie do słuchania, a następnie formuła wprowadzająca do mowy Jahwe. Pierwszy człon zwraca się do Izraela: „Izraelu, którego wybrałem” (w. 1). Drugi człon używa słów: „Tak mówi Pan, twój sprawca, twój twórca od urodzenia, twój wspomożyciel” (w. 2a). Dalej czytamy: „Nie bój się, sługo mój, Jakubie” i jesz-

cze raz – „Jeszurunie, którego wybrałem” (w. 2b). Jahwe uczynił Izraela swoim równocześnie przez stworzenie i wybranie¹.

Podobne połączenia obu czynności Boga spotykamy w tekście powołania sługi Jahwe. W wyroczni powołania sługi czytamy: „Ja, Pan, powołałem cię słusznie, ująłem cię za rękę i ukształtowałem cię, ustanowiłem cię przymierzem dla ludzi, światłością dla narodów” (Iz 42, 6). Jahwe ukształtował go, oznacza to również, że go powołał i uczynił go „przymierzem” między Jahwe i Izraelem. Stworzenie i powołanie występuje tu obok siebie.

6. W wyrażeniu wiary w stworzenie w Starym Testamencie dokonała się zmiana w Księdze Deuteroizajasza. Dzieło Jahwe – stworzenie świata, określana jest nie jako data przeszłości, ale jako obecne zbawcze działanie Jahwe. Szczególnie ukazywane jest stwórcze działanie Jahwe dla Izraela, dlatego Izrael mógł mówić – „mój Stwórca”, oznacza to również wypowiedź – „który mnie wybrał”. To zbawcze działanie Boga w stosunku do swojego ludu odnosi się nie tylko do przeszłości, ale i do chwili obecnej. Jest to Bóg, który działał w przeszłości i działa również dziś. Jest to jedno działanie Boga, któremu Izrael zawdzięcza swoje istnienie i swoje zbawienie.

Patrząc na całe orędzie Deuteroizajasza i analizując jego wypowiedzi, widzimy w nim połączenie wiary w stworzenie i zbawienie – jako dzieło Jahwe Boga Izraela. Rozumiemy to jako „soteriologiczne” rozumienie „dzieła stworzenia”. w wypowiedziach Jahwe – Stwórcy Świata².

Tradycja starotestamentalna o stworzeniu, o Jahwe Stworzycielu świata, należy do najstarszych tradycji. Szczególnie wyraźnie ukazane jest ona w opisie stworzenia w Księdze Rodzaju, należącej do tradycji kapłańskiej³.

Deuteroizajasz – prorok niewoli, odtworzył na nowo tę starą tradycję wiary w stworzenie. Posłużył się hymnicznymi wypowiedziami psalmów o stworzeniu, aby wyrazić swoją wiarę w stwórcze i zbawcze działanie Jahwe na przestrzeni dziejów świata i Izraela – narodu wybranego przez siebie i realizującego Jego zbawczy plan zbawienia świata.

Częstochowa

KS. ZDZISŁAW MAŁECKI

¹ Por. jeszcze Iz 43, 10, 21; 45, 4.

² G. VON RAD, *Das theologische Problem des alttestamentlichen Schöpfungsglauben*, BZAW 66 (1936), s. 141.

³ G. VON RAD, *Die Priesterschrift im Hexateuch*, BWANT IV, s. 13.